

jakmile přestane přemýšlet a začne žít každodenním životem, stejně jako astronom, který neustále mluví o vycházení a zapadání Slunce, o jeho poloze na obloze, jako by nevěděl, že Země obíhá kolem Slunce a ne naopak.

Hume je sice skeptik, ale nepopírá existenci vnějšího světa, duše, Boha, kauzality... Ukazuje pouze, co o nich opravdu víme, a dochází k závěru, že velký díl z toho, co považujeme za vědění, je ve skutečnosti VÍRA (přesvědčení). Hume ji neodsuzuje, naopak ji pokládá za důležitou součást lidské přirozenosti, bez níž bychom nemohli jednat ani žít.

Jeho argumentace nemá být zaměřena proti zdravému lidskému rozumu, ale proti dogmatickým filozofům, metafyzikům, kteří stále překračují hranice a předstírají vědění tam, kde vědět nemůžeme. (člověk má být skromný v úsudcích a tolerantní) Právě jim zasadil Humův skepticismus zničující úder. I velkého Kanta probudily podle jeho vlastního doznání Humovy myšlenky z „dogmatického spánku.“

VĚDY

Příznává jim plně jejich oprávněnost, matematice jako analytické nauce o kvantitativních vztazích našich představ dokonce absolutní jistotu. Výrokům faktických věd, pokud se omezují na fakta, tj. na impresy a na to, co je z nich odvozeno, přisuzuje vysoký stupeň pravděpodobnosti. Propracoval vlastní zevrubnou teorii pravděpodobnosti.

V přírodních vědách nahradil přísnou kauzalitu pravděpodobností.

SHRNUTÍ

- v gnozeologických názorech šel jeho skepticismus dál než u Berkeleyho
- odmítal metafyziku, jež je vždy mimozkušenostní, a dospěl k závěru, že skutečnost není dokazatelná apriorně (bezpodmínečně)
- naše poznání se týká faktů, dílčích vlastností – a to nás nijak neopravňuje k tvrzením, že existuje něco souhrnného (SUBSTANCE), nebo obecně platné vztahy vyplývání (KAUZALITA)
- zatímco Berkeley zpochybnil existenci hmotné substance, odmítl Hume i substancí duchovní
- cestou radikální subjektivizace empirické metody dospěl k AGNOSTICISMU
- vliv na další filozofii (I. Kant)

Co pro takový názor ještě zbývá ze „světa“?

Velice málo.

Berkeleymu, který rozbil představu skutečnosti vně vědomí, zbyla alespoň mysl a její představy.

Humuovi, který svou kritikou rozložil i pojem duchovní substance, zůstává již jen jediné = představy.

Existuje pouze uplývání fenoménů ve vědomí, ale vědomí samo nemá žádnou samostatnou skutečnost oddělenou od fenoménů: zbývá pouze uplývání představ, které se objevují a mizí zcela nahodile.

To, čemu říkáme duše, mysl, vědomí..., není nic než souhrn či řetěz rozmanitých percepceí. Nikdy nevnímáme nějaké čisté JÁ. Taková impresie neexistuje, a proto nemá oprávnění ani jí odpovídající idea. Hume je otcem tzv. psychologie bez subjektu.

(Pomůžeme si tím, když se zeptáme, jak vnímáme své já ve chvílích, kdy např. spíme hlubokým, tvrdým spánkem a vůbec nic se nám nezdá, nebo ve stavu bezvědomí? Já samo o sobě mizí a stejně je tomu v případě, kdy si od něj odmyslíme všechny jednotlivé percepce.) Jak tedy vysvětlit myšlení nebo duševní pochody vůbec, bez jakéhokoli aktéra či aspoň nositele těchto procesů?

Percepce (impresie, ideje) prostě jsou nebo nejsou přítomny, vyskytují se či nevyskytují. Myšlení, rozumové usuzování = srovnávání idejí co do vztahu podobnosti, kontrastu, stupně kvality (poznáváno intuicí) a co do proporcí kvantity a počtu (jsou ptem matematiky). To, že se percepce neobjevují chaoticky, ale v určitém uspořádání, je dáno zákony asociace, viz výše.

KRITIKA POJMU KAUZALITY

→ místo kauzality nahrazuje n. teorie pravidel pro tvorbu

Ve spojování představ nevládne žádná absolutní nutnost.

Kauzalita pro běžné myšlení znamená: že nějakou změnu (pohyb, činnost), pozorovanou v přírodě, spojujeme v myšlenkách s jinou změnou, která s prvou souvisí v čase a prostoru, tak, že se druhá změna jeví jako způsobená prvou, jako její nutný následek. Jak ale dospíváme k předpokladu, že je toto spojení nutné? Představa kauzality by mohla být pravdivá pouze tehdy, kdyby se dala vykázat nějaká impresie, která by nám toto spojení ukázala jako příčinné a nutné. Žádná taková impresie ale ve vnějším vnímání není, stejně jako v případě pojmu substance.

Vše, co vnímám, je vedle kvalit jenom současnost a následnost (koexistence a sukcese) určitých počtů.

Vnímání mi neustále ukazuje pouze následnost (post hoc), nikdy příčinnost (propter hoc). Nikde se nenajde (vnější) vněm opravňující pojem nutného kauzálního spojení. Pozorují-li nějaký proces poprvé, pak vůbec nevím, zda mám před sebou kauzální spojitost nebo nahodilé setkání dvou změn. Jestliže však stále pozoruji týž vztah dvou změn v časové a prostorové souvislosti, vnucuje se mi představa, že je mezi nimi vnitřní, nutná příčinná souvislost. A toto vnitřní nutkání (nutnost nikoli objektivní, ale psychologická, pouhý zvyk ve mně, stejně jako u pojmu substance) vyvolává představu kauzálního vztahu tím, že toto nutkání vnímám jako takové, tedy mám je jako vnitřní impresi.

NAŠE VĚDĚNÍ O PŘÍRODNÍCH DĚJÍCH, O SOUVISLOSTI MEZI VNÍMANÝMI FAKTY (což je obsahem vědy) NENÍ Tedy PŘÍSNĚ VZATO ŽÁDNÉ VĚDĚNÍ. NAŠE OČEKÁVÁNÍ, ŽE PO UDÁLOSTI A BUDE NÁSLEDOVAT UDÁLOST B, SE OPÍRÁ O ZKUŠENOST, ŽE AŽ DOSUD B VŽDY NÁSLEDOVALO PO A. NEVÍME, ZDA TOMU TAK BUDE I V BUDOUCNOSTI, ALE VĚŘÍME TOMU.

Tato víra je však naprosto oprávněna množstvím pozorovaných případů. Pro praktické používání mají tedy kritizované pojmy i podle Huma svou platnost a oprávněnost. Tyto představy jsou hluboce zakořeněné v mechanismu našeho myšlení. Podléhá jim i filozof,

- 1) princip podobnosti a odlišnosti – podle tohoto principu vzniká matematická věda, jejím oborem je spojování představ, všechny její zákony mají svůj původ v této slučovací činnosti rozumu, lze je tedy s obecnou platností odvodit a dokázat z rozumu, př. máme-li v garáži červenou toyotu a přesně takovou uvidíme na ulici, určitě se nám vybaví představa té naší
- 2) princip kontrastu - v naprosté tmě máme naléhavou představu světla
- 3) princip časové a prostorové souměrnosti – styčnost v prostoru a čase, např. dozní-li česká hymna, vnucují se nám první tóny hymny slovenské
- 4) princip kauzálního spojení jako příčina u účinek – při škrtnutí zápalkou si představuji a očekávám, že vyšlehne plamen

Ve všech vědách, které se nezabývají sdružováním představ, nýbrž fakty (= všechny kromě matematiky), mohou vznášet nárok na pravdivost jenom takové poznatky, které lze přímo odvodit z impresí.

Paměť a představivost, na nichž spočívá celý vyšší duchovní život, jsou uzpůsobeny tak, že se při sdružování představ mohou snadno mýlit – určitým idejím podsouváme nesprávné impresie a naopak = pramen všech druhů omylů:

- klam paměti = ideu (= vzpomínkou vyvolaný dozvuk nějaké impresie), kterou právě mám, spojuji s nesprávným dojmem, protože impresie, která byla původním podnětem se už z mé paměti vytratila – totéž lze říci o smyslovém klamu = individuální omyly, které nemají pro vědu velký význam
- klamy (idoly – viz F. Bacon) lidského rodu – podléháme jim všichni, v nich mají původ nejobecnější pojmy dosavadní vědy a filozofie, např. pojem substance, kauzalita:

KRITIKA POJMU SUBSTANCE

Co zbude, vezmu-li z tělesa všechny kvality, které jsou nám zprostředkovány impresemi?

- a) Lock – za kvalitami je cosi skutečného, působícího – substance, ta v nás vyvolává impresie primární
- b) Berkeley – nezbude nic, existuje pouze mysl a její impresie
- c) Hume – souhlasí s Berkeleym – neexistuje žádná impresie, která by nám kromě kvality prostředkovala i nějakou substanci za touto kvalitou

Odkud tedy představa substance vstupuje do našeho myšlení?

Představivost nedokáže nic jiného, než rozmanitým způsobem spojovat impresie a z nich odvozené ideje. Ale představa substance musí pocházet z nějaké impresie – avšak tato představa nemá vůbec svůj původ ve vnějším vnímání (sensation v Lockově smyslu) – to poskytuje pouze kvality a jejich spojení, ale ve vlastním vnímání vnitřním, v činnosti rozumu pozorujícího sebe sama. Pochází z vnitřního nutkání vztahovat dojmy kvalit k nějakému jejich nositeli (substrátu). Vněm tohoto psychického nutkání v nás je impresie, z níž pochází pojem substance tím, že tuto impresi chybně vztahujeme k vnějším vněmům. Jejím jazykovým výrazem je vytvoření substantiva (podstatného jména). Platí to o tělesné substanci, ale i o myslící substanci – duchu. Podle Huma nemáme právo usuzovat z jistých konstantních spojení vnějších impresí na nějakou tělesnou substanci, která by byla jejich základem, nemáme též právo usuzovat z konstantního spojení vnitřních impresí našeho poznání, cítění a chtění na nějakou duchovní substanci, duši, neměnné já v nás jako na jejich nositele.

DAVID HUME (1711 – 1776) – narozen ve skotském Edinburgu, knihovník – napsal slavné Dějiny Anglie – proslaven a hmotně zabezpečen, jako vyslanec sekretář pobýval ve Francii v Paříži, zde styky s J.J. Rousseauem, poslední léta života jako bohatý a nezávislý muž v ústraní v kruhu svých přátel

DÍLO: POJEDNÁNÍ O LIDSKÉ PŘIROZENOSTI (1737 – ve 26 letech!, vyšlo 1740 v Londýně), DĚJINY ANGLIE (1754) (ZKOUMÁNÍ LIDSKÉHO ROZUMU (1751))
Navazuje na Locka, přináší nové, přesné rozlišení jednoduchých představ:

JEDNODUCHÉ PŘEDSTAVY (IDEJE):

- A) dojmy (imprese - impressions, vjemy) – to, co je přítomno a fakticky dáno prostřednictvím vnějšího nebo vnitřního vnímání. (Představují smyslové vnímání) Jsou primární - jedná se o původní, neodvozená bezprostřední smyslová data, je zbytečné ptát se, mají-li svou příčinu, zdroj, nebo zda reprezentují nějakou mimosmyslovou skutečnost, protože ta by nám mohla být dána opět jen jako percepce. Imprese mohou být buď z vnějšího smyslu (sensation), např. z vnímání zrakem, hmatem, sluchem, nebo z vnitřního smyslu (reflection), např. pocity vyvolané vzpomínkou.
- B) ideje (ideje – ideas, představy, pojmy) – obrazy/kopie/ dojmů, které plodí vzpomínka a fantazie- (pracuje s nimi myšlení, imaginace, paměť) Tohoto výrazu používá v užším významu než jeho předchůdci, kteří ideou rozuměli všechny představy. Jsou druhotné, odvozené z impresí jako jejich kopie, slabší, matnější obrazy, vzpomínky na impresi. Platné jsou pouze ty ideje a pojmy, k nimž můžeme najít příslušné impresi, tedy zdroje, ze kterých jsou odpovídající ideje vyvozeny.

Je přece rozdíl mezi tóny právě slyšenými (impresemi) a tóny vzpomínanými (idejemi) a také mezi představami něčeho, co naše smysly několikrát vnímaly, a představami vytvořenými pouhou fantazií. Uplatňování této jednoduché doktríny má překvapivě destruktivní důsledky, a to nejen pro metafyzické konstrukce (pojmem substance), ale i pro některé hluboce zakořeněné principy našeho každodenního užívání (pojmem prostoru, času).

Prostor a čas – můžeme o nich mluvit jen díky impresím nedělitelných, hmatatelných bodů a díky sukcesi (posloupnosti) percepce, nedělitelných okamžiků. Nemáme tedy žádnou jasnou ideu času jako takového ani jasnou ideu rozprostraněnosti jako takové (jež je jedním z pilířů Descartovy ontologie).

Idea homogenního, kontinuálního prostoru samého nebo času samého je pouhou fikcí, protože nic takového jsme nikdy nevnímali!

Měli jsme vždy jen jednotlivé, oddělené percepce – ty jsou proměnlivé, pomíjivé, přerušované – jsou to naše vnitřní stavy. Není také logický důvod vidět za percepce nějaký podklad či připínat je k nějakému společnému nositeli – substanci. Odmyslíme-li si konkrétní vlastnosti (percepce), nezbuďte nic než prázdné slovo. (viz níže kritika pojmu substance)

SLOŽENÉ IDEJE:

Stejně jako u Locka jsou vytvořeny v rozumu kombinací jednoduchých elementů (impresí a idejí) . Ale Hume je podrobuje mnohem důkladnější analýze než Lock. Zkoumá vztahy a principy, podle kterých k tomuto sdružování dochází = principy asociace idejí (pravidla působení jakýchsi přitažlivých sil, které samy, bez našeho přičinění operují mezi percepce) – podobně jako Newtonova gravitace ve světě fyzikálních objektů):

*quidam vult audire
(audire, id est, credere + aliter)*

